

УДК 332.122

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ В РЕГІОНІ

Хаустова К.М., Антощук М.М.
Мукачівський державний університет

У статті проведено аналіз сучасного стану малого бізнесу в Закарпатській області, окреслено основні перспективи та проблеми розвитку підприємств у перспективі, розроблено рекомендації з удосконалення регіонального управління сектором малого підприємництва в стратегічній перспективі.

Ключові слова: малий бізнес, стимулювання розвитку, інвестиційна діяльність, інновації, регіональна стратегія.

Постановка проблеми. Малий бізнес є важливим елементом господарської системи регіону, без якого неможливий розвиток регіональної економіки та громади. Досвід економічно розвинутих країн показав, що в умовах складного кризового стану, в якому опинилася наразі Україна, саме активізація підприємницької діяльності у сфері малого бізнесу є одним із найдієвіших шляхів виходу з критичної ситуації.

Разом з цим, на сьогоднішній день підприємства малого бізнесу в Україні все ще не зайняли достатнього місця у структурі вітчизняної економіки. Тому, надзвичайно актуальним завданням є дослідження стратегічних можливостей щодо розвитку малих підприємств в умовах змін, якими характеризується сучасний етап розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин проблеми. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні всебічно висвітлені у працях Бея О., Томпсона Г., Солоїда О.В., Турчака В.В., Назаренко Н.С. та багатьох інших науковців. На рівні Закарпатського регіону шляхи активізації підприємницької діяльності в сфері малого підприємництва досліджені Ленделом М.А., Газудою Л.М., Волощук Н.Ю., Кампо Г.М., Мусаткіною В.П. та ін. Разом з цим, сучасний стан малого бізнесу в регіоні потребує подальших досліджень та пошуку рішень щодо активізації підприємницької діяльності цього сектору в стратегічній перспективі.

Метою статті є дослідження сучасного стану й проблем розвитку малого бізнесу в регіоні та

розробка пропозицій з удосконалення регіонального рівня управління підприємницькою діяльністю в стратегічній перспективі.

Основний матеріал дослідження. У країнах Європейського союзу малому бізнесу належить значна частка в структурі економіки та зайнятого населення. Малі підприємства слугують своєрідним каталізатором науково-технічного прогресу, сприяють розробці та дифузії інновацій, розвитку нових форм співробітництва та підвищення життєвого рівня населення. Висока мобільність, гнучкість малих підприємств дозволяють їм швидко освоювати нові види товарів та послуг, нові методи роботи та технології, створювати нові форми співпраці та швидко адаптуватися до змін у ринковому середовищі. В зв'язку з цим, роль малого підприємництва у структурі господарського комплексу регіону зростає.

Особливої актуальності набуває необхідність симулювання розвитку малого підприємництва в сучасних умовах, що характеризуються структурними та інституційними перетвореннями в регіональній економіці, викликаними змінами зовнішньоекономічного вектору розвитку держави та поступового входження в Європейський економічний простір.

Станом на 1 січня 2015 року в області налічувалося 39092 од. суб'єктів господарювання (без банків та бюджетних установ) та з урахуванням фізичних осіб-підприємців, з яких 5799 од. (або 14,8%) малих підприємств. З них 4842 одиниць (83,5%) – фізичних осіб – підприємців. Порівняно з 2013 р. їх кількість зросла на 58 од. в основному за рахунок збільшення кількості фізичних осіб-підприємців. Разом з тим, в розрахунку на 10 тис. населення чисельність малих підприємств скоротилася на 2% у порівнянні з попереднім 2013 роком та на 25% у порівнянні з 2005 роком.

Усього на суб'єктах підприємницької діяльності в секторі малого бізнесу області зайнято 27297 осіб (включаючи штатних, позаштатних працівників, власників, засновників та членів їх сімей), що складає 33,1% зайнятих осіб у регіоні.

У структурі видів економічної діяльності найбільше малих підприємств зосереджено в сфері торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів, де їх кількість у 2014 р. становила 6864 особи, однак зменшення порівняно з 2013 р. склало 6,1%, або 448 особи. Друге місце займали секції В, С, D, E – Промисловість, де кількість

зайнятих становила 6380 особи, що на 3,8%, або на 253 особи менше ніж було у 2013 р. Третє місце належить секції А – Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство. Це єдиний вид діяльності де у 2014 р. кількість зайнятих мала тенденцію до зростання, зокрема на 25,8%, або на 609 осіб порівняно з 2013 р. У секціях Будівництво; Транспорт, Складське господарство, Поштова та кур'єрська діяльність зайнятість працівників не перевищувала 2000 осіб.

За обсягами реалізованої продукції лідирує також оптова і роздрібна торгівля (56,4%), промисловість (5,8%) та будівництво (5,70%). Структура підприємств малого бізнесу за обсягами реалізації продукції наведена на рис. 1.

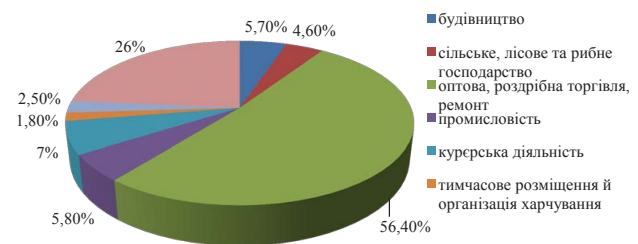

Рис. 1. Структура малих підприємств за обсягами реалізації продукції у 2014 році (розраховано за даними головного управління статистики у Закарпатській області [5])

Така структура є типовою для більшості регіонів України, проте з точки зору стратегічного розвитку є недостатньо ефективною. Зокрема, враховуючи природно-географічний потенціал та переваги прикордонного регіону, в перспективі необхідно стимулювати розвиток малого підприємництва в пріоритетних сферах області таких, як туристична діяльність, сфера послуг, аутсорсинг промислової діяльності та сільське господарство.

Одним з важливих завдань регіональних органів влади та громад є стимулювання розвитку тих сфер економіки, які створюють додаткову вартість. З точки зору просторового розміщення, найбільша кількість малих підприємств зосереджена у містах. Зокрема, у м. Ужгород та Ужгородському районі здійснюють підприємницьку діяльність 39% всіх підприємств області. Найбільш активними з позицій підприємництва є також Мукачівський р-н. та м. Мукачево (17%), Берегівський р-н. та м. Берегово (9%), Виноградівський р-н (8%), Тячівський р-н (8%), Хуст-

Таблиця 1.

Основні показники діяльності малих підприємств Закарпатської області*

Показники	2005	2010	2011	2012	2013	2014	приріст 2014/2005, %	приріст 2014/2013, %
1. Кількість малих підприємств, од.	7802	5453	5246	5322	5741	5799	-26	1
2. Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, од.	63	44	42	43	46	47	-25	2
3. Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) тис. грн.	118883	11521	10501	7330	7469	6919	-94	-7
4. Сума прибутку, тис. грн.	365,1	203,3	270,7	282,3	411,6	362,1	-1	-12
5. Частка прибуткових підприємств, %	80	64,8	72,3	72,8	73,5	71,2	-11	-3
6. Валові капітальні інвестиції, тис. грн.	194086	576749	116276	128963	108759	94620	-51	-13

*Розраховано за даними головного управління статистики в Закарпатській області [5]

ський р-н. (5%). Загальна кількість підприємств малого бізнесу в інших районах області разом не перевищує 4% всіх підприємств обласного підпорядкування. Отже, можна зробити висновок, що підприємства малого бізнесу найбільш активно розвиваються у низинних та прикордонних районах області. У зв'язку з цим, на рівні регіональних органів влади необхідно вжити заходів для активізації підприємництва в гірських районах області. Це може бути здійснено шляхом субсидування першого внеску на започаткування малого бізнесу в гірських районах, надання певних кредитів, консультаційна допомога тощо.

Динаміка розвитку малих підприємств в Закарпатті демонструє негативні тенденції (табл. 1). За період з 2005 по 2014 рік кількість малих підприємств зменшилася на 26%. На протязі 2014 року у порівнянні з попереднім кількістю малих підприємств зросла на 1%, за рахунок рестрації фізичних осіб-підприємців.

Надзвичайно негативним є зниження ділової активності підприємств малого бізнесу в останні роки. Зокрема, обсяги реалізованої продукції у порівнянні з 2005 роком знизилися на 94%, а враховуючи інфляцію – приблизно в три рази. У 2014 спостерігається подальше зниження обсягів реалізації продукції малими підприємствами.

У 2014 р. фінансовий результат (сальдо) від діяльності малих підприємств області був збитковим і становив 21,2 млн. грн. збитків. Прибутково працювали 71,2% підприємств, їх прибутки становили 362 млн. грн. При цьому, обсяги прибутку у порівнянні з 2013 роком знизилися на 12%. Значна частина малих підприємств (28,8%) працювали збитково і отримали збитки у сумі 533,0 млн. грн. Це пояснюється передусім значною девальвацією національної валюти та зниження рівня життя населення, оскільки малі підприємства орієнтовано переважно на внутрішній ринок.

Важливу роль у розвитку малих підприємств відіграє інвестиційна діяльність. Нажаль, у динаміці також спостерігається зниження обсягу валових капітальних інвестицій підприємств малого бізнесу, який за період з 2005 року знизився майже в 2 рази і ця тенденція продовжується. Найбільші інвестиційні вкладення підприємства малого бізнесу здійснили в 2012 році (1289632,1 тис. грн.), що пов'язано з активізацією будівельної діяльності та проведення капітальних ремонтів, а також певними позитивними очікуваннями у зв'язку із наближенням підписання угоди про асоціацію з ЄС. У структурі капітальних інвестицій переважають вкладення у будівництво та придбання основних засобів. Проте, наразі обсяги інвестицій скоротилися, що пов'язано з недосконалою фінансово-кредитною політикою держави та негативними очікуваннями щодо розвитку економіки.

Таким чином, оцінка тенденцій розвитку малих підприємств області засвідчує необхідність удосконалення їх структури, розробки і реалізації регіональних цільових комплексних програм стратегічного управління підприємствами, що сприятиме підвищенню ефективності господарювання і соціально-економічного розвитку регіону та окремих територіальних громад.

Наразі, розроблена стратегія Розвитку Закарпатської області до 2020 року [7], в якій приділено увагу розвитку підприємницької діяльності

в регіоні, проте недостатньо розглянуті проблеми малого бізнесу та шляхи їх подолання в стратегічній перспективі. У даній стратегії передбачено заходи, що можуть позитивно вплинути на підвищення ділової активності підприємств регіону, вирівняти певні диспропорції регіонального розвитку, підвищити конкурентоспроможність місцевих підприємств та рівень їх інноваційності. В цілому, успішна реалізація запланованих заходів опосередковано повинна сприяти розвитку також малого бізнесу. Разом з цим, необхідні додаткові стратегії для активізації підприємницької діяльності в даному секторі економіки.

Оскільки Закарпаття є прикордонним регіоном і входить до складу Карпатського євро регіону, розвиток малого бізнесу перебуває під впливом також факторів зовнішнього оточення, що зумовлює свої особливості перспективи та загрози підприємницької діяльності. Зокрема, за результатами аналітичного дослідження, проведеного національним інститутом стратегічних досліджень України, диспропорції розвитку транскордонного та міжрегіонального співробітництва західних регіонів України та регіонів країн ЄС у межах Карпатського євро регіону проявляються у наступному [6]:

- значна асиметрія параметрів зовнішньоекономічної діяльності в економічному співробітництві, що проявляється, передусім, у негативному сальдо зовнішньої торгівлі товарами, низькій інвестиційній активності, неефективній структурі експорту українських регіонів;

- переважно сировинна орієнтація зовнішньої торгівлі західних регіонів України, що не дозволяє ефективно вирішувати проблеми економічного характеру, які виникають у сфері регіонального розвитку та впливають на реалізацію євроінтеграційної стратегії України.

- низький рівень інвестиційної активності іноземних підприємців на українському ринку, а вітчизняних інвесторів – у сусідніх країнах, що не дозволяє використовувати міжрегіональне співробітництво у якості дієвого інструменту з реалізації синергетичного потенціалу співпраці у межах Карпатського євро регіону. В результаті чого знижується потенціал залучення України через сусідні країни сучасних виробничих, управлінських технологій і стандартів ведення бізнесу, а також використанні інтелектуального, кадрового та просторового ресурсу, наявного в українських регіонах.

- низька науковість транскордонних і міжрегіональних програм і проектів, що реалізуються у Карпатському євро регіоні, їх переважна спрямованість на неприбуткові види діяльності.

Поряд із цим є ряд проблем у функціонуванні малих та мікропідприємств: нестабільність та непередбачуваність змін законодавства у частині оподаткування та господарської діяльності підприємницьких структур; недостатня активність громадськості щодо застосування на практиці права участі у регуляторній діяльності органів виконавчої влади; відсутність необхідних кредитних ресурсів; високий рівень монополізації окремих галузей економіки; низький рівень професійної підготовки підприємців; недосконалість освітньої системи у сфері бізнесу; недостатньо активний розвиток молодіжного підприємництва, підприємництва у сільській місцевості та у малих містах [4, с. 200].

Ці всі проблеми необхідно негайно вирішувати в рамках уряду у співпраці з територіальними органами влади, бізнесу та громад, а також використовувати прогресивний зарубіжний досвід в цій сфері.

Найрозвинутіші країни світу пріоритетним напрямком політики розвитку малого підприємництва вважають інтеграцію малого і великого бізнесу. Це досягається шляхом запровадження субконтрактних угод, лізингових схем, франчайзингу, спільного виконання науково-технічних програм та розробок тощо. Індустріальні та постіндустріальні країни-лідери «другого ешелону» (Бельгія, Нідерланди, Швеція, Фінляндія, Норвегія, Ірландія, Тайвань, Сінгапур, Малайзія, Південна Корея) реалізують стратегію, яка передбачає максимальне використання переваг малого підприємництва та утримання нормативних параметрів розвитку малого бізнесу в структурі економіки. Третє: країни, що обрали стратегію «наздоганяючого економічного розвитку», впроваджують стратегії форсованого розвитку підприємств малої економіки. Проте суттєве відставання показників економічного розвитку в цих країнах зумовлює тенденцію до пріоритетності невиробничого сектору як сфери початкового етапу в розвитку малого підприємництва [2, с. 18].

Практика управління розвитком малого бізнесу має відповідати наступним вимогам:

- єдині, чіткі і зрозумілі правила відносин між органами влади та підприємцями;
- невідворотність дії норм закону для всіх осіб (в тому числі для державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування);
- зручні для підприємців процедури одержання адміністративних послуг, високі професійні стандарти якості цих послуг;
- залучення підприємницької спільноти до прийняття владних рішень на центральному і місцевому рівні;

– підзвітність влади через систематичне оприлюднення звітів та інформації про діяльність центральних і місцевих органів влади;

– швидкий та ефективний судовий захист порушених прав;

– конструктивна співпраця органів влади та громадських організацій [3, с. 119].

Основний напрям у державній підтримці малого бізнесу має бути спрямований на забезпечення адекватного податкового навантаження, захист прав власності, дерегуляцію підприємницької діяльності, зменшення витрат ведення бізнесу, спрощення режиму видачі ліцензій та дозволів, а також узгодження нормативних актів та стратегічному розвитку [8, с. 117].

Висновки. Проведений аналіз розвитку підприємств малого бізнесу в Закарпатті засвідчив його неефективну структуру з точки зору, як видів діяльності, так і територіального розміщення. В динаміці також спостерігаються негативні тенденції щодо скорочення чисельності малих підприємств, збільшення кількості збиткових суб'єктів господарювання, зниження загального обсягу триманих прибутків та, відповідно, скорочення інвестиційної діяльності.

Наведені тенденції на даний час є типовими для більшості регіонів України у зв'язку з такими негативними явищами, як зниження купівельної спроможності населення, обмеження доступу до фінансових ресурсів (зокрема кредитних), спад ділової активності в економіці в цілому, девальвація національної валюти тощо. Разом з цим, в умовах проведення реформи децентралізації місцеві органи влади та окремі громади матимуть більше можливостей для стимулювання підприємницької діяльності на місцях. Тому, вже на сьогодні на регіональному рівні необхідно визначитися зі стратегією стимулювання розвитку малих підприємств, використовуючи досвід Європейських країн.

Список літератури:

1. Газуда Л.М. Факторний аналіз умов розвитку малого підприємництва прикордонного регіону / Л.М.Газуда, Н.Ю. Волощук // Scientific Journal «ScienceRise» № 5 / 3 (10) 2015. – С. 7-12.
2. Зарубіжні практики розробки стратегій розвитку малого підприємництва на регіональному рівні / Бей О., Томсон Г. – К.: К.І.С., 2013. – 48 с.
3. Кампо Г.М. Дослідження зовнішнього середовища функціонування суб'єктів малого бізнесу у Закарпатській області / Г.М. Кампо // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 11. – С.115-124.
4. Мусаткіна В.П. Стан та перспективи розвитку малого бізнесу в регіоні в умовах євроінтеграції / В.П. Мусаткіна // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України.- 2014 – Вип.5 (109).-С.196-204.
5. Офіційний сайт головного управління статистики в Закарпатській області [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/struct/index.html>
6. Офіційний сайт інституту регіональних досліджень та політичних консультацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>
7. Рішення Закарпатської обласної ради «Про Регіональну стратегію розвитку Закарпатської області на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.carpathia.gov.ua/ua/607.htm>
8. Солоїд О.В. Стратегічний розвиток малого підприємництва / О.В. Солоїд // Вісник Хмельницького національного університету. – 2013.- № 5 (Т1). – С. 116-119

Хаустова К.М., Антощук Н.Н.

Мукачевский государственный университет

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА В РЕГИОНЕ

Аннотация

В статье проведен анализ современного состояния малого бизнеса в Закарпатской области, определены основные перспективы и проблемы развития предприятий в перспективе, разработаны рекомендации по совершенствованию регионального управления сектором малого предпринимательства в стратегической перспективе.

Ключевые слова: малый бизнес, стимулирования развития, инвестиционная деятельность, инновации, региональная стратегия.

Khaustova K.M., Antoshchuk N.N.

Mucachevo State University

STRATEGIC ASPECTS OF SMALL BUSINESS ENTERPRISES IN THE REGION

Summary

The current state of small business in the Transcarpathian region was analyzed, the main problems and prospects of development of enterprises in the future was outlined and developed the recommendations to improve the management of regional small business sector in the strategic perspective

Keywords: small business, promote the development, investment, innovation, regional strategy.